

RØLLIKE

ACHILLEA MILLEFOLIUM (COMPOSITAE)

OLDTID, MIDDELALDER, URTEBØGER

Homer's *Iliader* beretter om Patrokles, at han skar en pil ud af Eurypolos' sår, badede det med lunkent vand og dryssede en pulver af en smerte- og blodstillende rod på såret. Det menes, at han brugte rølliken, hvis botaniske slægtsnavn *Achillea* skyldes, at den græske sagnhelt Achilles skal have opdaget plantens sårhelende egenskab.

I den romerske militærlæge Dioskurides' værk *De materia medica* (1. årh. e.Kr.), vort vigtigste kildeskrift om antikens farmakognosi, anføres rølliken som *stratiotes chiliophyllos* 'den tusindbladede soldaterurt' – navnet fordi den læger gamle og friske sår, bylder og fistler. Drogen har rimeligvis hørt til en feltlæges obligatoriske remedier som en slags førsteforbinding på slagmarken. Andetsteds i værket anbefales planten som et udmærket middel mod kropssmerter, til at fremskynde nedkomsten og regulere menstruationen. Den samtidige romerske forfatter Plinius oplyser, at saften stiller ørepine, diarré og blødninger.

Galen (129–99) skriver, at rølliken helbreder alle slags flegmoner (betændelser under hud eller slimhinder) og anvendes for kvindens blødninger og hvide udflåd (fluor albus). Marcellus Empiricus nævner adskillige steder *millefolium* i sin *Liber de medicamentis*,

hvis applikationer hovedsageligt stammer fra gallo-keltisk folkemedicin: mod smerter i hoved, øjne, tænder og svælg, blærekrampe, kolik, hoste og næseblødning.¹ Den ældste kendte tegning af planten findes i en byzantinsk codex fra begyndelsen af 500-tallet.

I en engelsk version af *Herbarius Apulei* (o. 1050) står der bl.a.: *for sår gjort af jern, tag denne urt blandet med fedt og læg på sårene; roden tygges mod tandpine, planten modvirker dysuri og kolik.*²

Abbedissen Hildegard von Bingen (1098–1179) gav rølliken for bl.a. søvnløshed og mensesbesvær; den læger betændte øjne, sår pålægges røllike kogt i vand, når såret begynder at heles lægges den friske urt på det.

I tidlig middelalder og af "den tyske Bartholomæus" omtales drogen som benyttet mod blodspytning, hæmaturi, rabies, migræne, epilepsi, appetitmangel, tandpine, fistler og panaritium (bullen finger).³ Alle disse indikationer gentages i nyere folkemedicin.

Harpestræng-afskrifter fra o. 1400 nævner ofte rølliken som sårhelgemiddel: tag røllike og knus med salt og lav en pulp deraf og læg den på såret, og det heles – tag røllikens frø, knus dem fint og kom det i øjnene, da ser du hvide skæl fare ud af dem; urten indtages med eddike for blæresten.⁴ Et vinafkog drikkes mod krampe og dysenteri,⁵ frøene koges med bævergejl og eddike til en drik, der stiller diarré, knust

Skolbarn som samlar in rölleka till apoteken på 1940-talet. Foto: Farmacihistoriska sällskapet, Apotekarsocieteten.

røllike blandet med æggehvite og honning bindes på sår, renser dem og lindrer smerten.⁶ En dansk sårsalve fra 1500-tallet består af tørret pulveriseret røllike blandet med gåsefedt.⁷

Christiern Pedersens lægebog 1533: plantens saft indtages mod næseblødning og malaria, med den gnides smertende tand; et vin- eller ølafkog drikkes for hæmoroïder eller de pålægges et plaster af saften; røllike knust med kogt flæsk giver et sårlægende omslag.

Henrik Smids urtebog 1546: et vinafkog uddriver levret blod, spolorm og gift, stiller diarré; *bartskærerne véd hvordan denne urt bruges til plastre og salver, thi den læger, tørrer og renser alle sår.*

Kroeber opregner følgende indikationer i 1500-tallets tyske urtebøger:⁸ lever- og nyr sygdomme (stendannelser), blæreslaphed, bryst- og lungeslim, hoste, lungeblødning, hæmoroïder, feber, blegkot, svækkede fordøjelsesorganer, abnorm luft- og syredannelse i mave-tarm-kanalen, kramper, kropssmerter, mave- og tarmkatarr, gift og rheumatisme.

Simon Paulli, *Flora danica* 1648: rølliken er næsten en af de allerfornemste urter, som man plejer at kalde *Vulnerarias*, det er de som tjener til sår og skader at læge. Den har den natur at rense og læge og det uden nogen pine og smerte ... store skader og stille det ganske legemes blodflod og blodgang⁹. Næsen blev hugget af en bonde, men han tog stumpen og satte sammen igen, lagde rølliker som var knust i rødvin, derpå og forbandt det ... Blodet blev straks stillet og skaden lægt og der kom ikke synderligt stort ar derefter. Danske og norske bønder kender dette råd – når de i slagsmål bliver hugget eller skåret af kniv eller af vanvare lemlæstet, hakker de den småt med flæsk og lægger den så ved såret, og uden videre bekostning bliver det helet og lægt. Et dekokt af planten kan drikkes mod for voldsom menses, nogle kvinder mener det hjalp dem mod at abortere. Et destilleret vand af røllike uddriver indvoldssorm.

Præsten Possholanus' *Flora medicæ hafnica* 1691 og lægen Johs. de Buchwalds *Specimen medico-practico-botanicum* 1720 berømmer ligeledes røllikens indvortes brug mod blødninger og udvortes på sår, bylder og hæmoroïder. Men herefter forsvinder drogen næsten helt fra skolemedicinen.

I det nordlige Europa har rølliken tilsyneladende spillet en større medicinsk rolle end i Sydeuropa. Man tør gå ud fra, at germanerne og slaver benyttede denne almindeligt vildtvoksende lægeplante længe før antikens skrifter blev trykt og således kendt i videre kredse.

Blodstillende og sårlægende salver tilberedt med urter var velkendte i nordisk sagatid.⁹ Bror Pettersson anser det for muligt, at germaniske legionærer bragte planten med hjem og gjorde dens anvendelse som sårlægning kendt i Østersølandene.¹⁰ På Olaf Trygvessøns tid (o. 1000) skal man i Norge og på Island have brugt en salve med finsnittet røllike i fedt til sår og udslæt.¹¹

Rølliken menes afbildet som søvnens symbol på gamle sarkofager.¹² Den indgik i

en oldnordisk besværgende trylleformular i forbindelse med solkult,¹³ Sankt Hildegard (1100-t.) nævner datidens tro på plantens søvndyssende kraft.¹⁴ Indtaget i større mængder kan drogen faktisk bevirke svimmelhed og en narkoselignende tilstand.¹⁵ Så måske var det ikke tilfældigt, at bronzealderens Egtvedpige fik en røllikeblomst med i kisten for 3000 år siden¹⁶ – den skulle vel værne hende mod onde magter og/eller sikre en uforstyrret dødsøvn.

FOLKEMEDICIN

Sårlegemiddel, kontusioner af enhver art, bylder o.a. betændelser, hæmoroïder, udslæt m.v.

Samerne koger røllike i fløde til en sårsalve, planten lægges på smertende sår og bylder.¹⁷

Lapper: friske blade kogt med fløde presses gennem et klæde og ”olien” bruges som et sårplaster; o. 1780 omtales et tilfælde, hvor en mand fik en fod skåret næsten helt af og blev hjulpet til førlighed igen med denne salve.¹⁸

Norge: Røllike-te drikkes mange steder mod hæmoroïder, med udtrækket bades sår og hævelser, urten lægges som grødomslag på brystbylder og smertende fingre; et brændevinsudtræk eller planten kogt med fløde og smør giver en sårsalve (ultimo 1700-tallet).¹⁹ På hævelser og gamle sår, der ikke vil læges, lægges et infus af tørret røllike eller den kogte plante; i en egn blev den tørre rod pålagt tillige med brunt sukker og smør; planten indgik i en salve til bylder.²⁰

Island: ituhakket røllike koges med smør til en salve på sår og udslæt (o. 1770),²¹ et dekokt gnides i friske sår som da læges meget hurtigt (1849),²² blandes med smør til et plaster på smertende fingre, med fåremøg, regnorm

og tjære til ublodige stødsår, den friske plante lægges på sår; syge øjne bades med røllikete.²³

Færøerne: finhakkede blomster koges i tælle eller smør til en balsam på åbne sår (1800).²⁴

Sverige: Dalarnes bønder knuser planten og lægger den, med eller uden fedt, på friske sår (Linné 1747–48).²⁵ Urten bruges, når man ikke har andet middel, til sårforbinding, en te af blomsterne drukket daglig hjælper for hæmoroïder (1806).²⁶ En ”olie” presset af blomsterne er et godt sårlegemiddel når man f.eks. har hugget sig (Ångermanland).²⁷ Te af røllike drikkes for udslæt, således nældefeber.²⁸ – Sv. Finland: bladens saft er god til snit- og hugsår de kogte og endnu varme blomster bindes på ringorm, erysipelas.²⁹

Danmark: rølliken var o. 1660 bestanddel af jyske bønders sårplaster (sml. ovenfor).³⁰ Den friske plante bindes på sår (1761ff.),³¹ grøn røllike stegt i fedt eller talg lægges på frostsår (1816),³² hakket røllike plus fedt giver en sårsalve. Den kloge mand Erik Lassens cyprianus: *Tag friske rølliker, knus dem og læg dem på såret som et plaster, da trækkes såret sammen. Har du ej friske så tag tørrede rølliker og knus dem og blød dem med æggehvite.*³³ Hans kollega Anders Ulfkjær rådede sine patienter med frostsår til at bade dem med røllikevand, evt. tilsat krusemynte.³⁴ På Fyn badede en klog kone skinnebessår med et dekokt af røllike, korbendikt (*Cnicus benedictus*) og safran.³⁵ Planten indgik o. 1820 i en salve til hundebid.³⁶ Ømme hævede fødder blev i Slesvig badet med et dekokt af hele planten, på hudløshed og diegivende kvinders syge bryster lagdes en salve af finskåret røllike og hyldebark blandet med hønsefedt og kogt.³⁷ Røllike blev i Vestjylland lagt på betændte sår,³⁸ i Vestsjælland banket sammen til en kage og denne bundet på bullsnek,³⁹ en linnedklud vædet med afkog af frisk røllike lagdes på betændelser (Skernegnen o. 1880).⁴⁰ En klog mand i Jylland lagde røllikeomslag på betændelser, dårlige ben, blodforgiftet finger; fnat, ringorm og hævelser efter insektstik

badede han med et afkog af røllike og vistnok malurt.⁴¹ For hæmoroïder drak man et afkog af røllike i vin og lagde de varme rølliker på anus. I Sønderjylland tog man røllikete som ”blodrensende” mod eksem,⁴² på Vestlolland indgik planten i en eksemsalve.⁴³ Man kunne lægge knust røllike og usaltet smør på børns hovedudslæt (1837)⁴⁴ og bade betændte øjne med te af røllike og jordbærurt.⁴⁵

Tyskland: man drak i Schwaben røllikete mod blodstyrtning, næseblødning og hæmoroïder,⁴⁶ den frisk udpressede saft toges mod lungeblødning (Rheinl.),⁴⁷ saften blev dryppet i snit- og stiksår,⁴⁸ knuste blade kogt med smør eller fløde gav en sårsalve.⁴⁹ En te af røllike var i mange egne et husråd for hæmoroïder, indvortes eller brugt som kompres⁵⁰ – *et hurtigtvirkende råd for hæmoroïder, der da udtørres*.⁵¹ Røllike blandet med smør og voks gav en salve til åbne sår,⁵² et dekokt af planten blev brugt til behandling af især ondartede bylder, iøvrigt sprukne hænder og impetigo.⁵³ Man lagde røllike stegt i smør, voks eller fedt på syge fingre (Hessen o. 1700, 1800),⁵⁴ spiste planten for filipenser (Pfalz),⁵⁵ drak røllikete mod udslæt (Schlesien)⁵⁶ og indvortes kræft (Franken),⁵⁷ et dekokt af røllike med enebær og bønneskaller på *imdre svulst* (Vestpreussen).⁵⁸

Østrig: hæmoroïder blev behandlet med dampe fra røllikete og planten anvendt i forskellig tilberedning på sår.⁵⁹ Planten er en af slovenernes mest benyttede sårlegemidler.⁶⁰

Schweiz: te af røllike drikkes mod betændelser i urinvejene og bruges til badning af eller omslag på sår.⁶¹

Holland: det var alm. at lægge bladene på sår, knust med vejbred på kræft,⁶² et vandafkog af rødderne på sår og betændte fingre.⁶³

Frankrig: planten lægges på snitsår,⁶⁴ sprukne brystvorter bades med røllikete.⁶⁵

Spanien, Portugal: rølliken anvendes som sårlegemiddel på næsten hele den iberiske halvø.⁶⁶

Baltikum: der blev lagt knust røllike på snit- og hugsår, et ølafkog på bylder (Estland),⁶⁷

saften tjente som stryptikum og blev blandet med sur fløde lagt på snitsår, den friske plante anbragt mellem hudløse tæer (Letland).⁶⁸

Polen: rølliken er et kendt middel mod hæmoroïder og dens positive virkning bekræftet af praktiserende læger.⁶⁹

Czekkoslovakiet: et udtræk af røllike til omslag på udslæt og til gurgling af betændt tandkød.⁷⁰

Italien: infus af hele planten til badning af hæmoroïder.⁷¹

Balkan: bruges indvortes for lungeblødning, iøvrigt som stryptikum på friske sår, der også pålægges et plaster af røllike blandet med harpiks, salt, voks og fedt. Saften af røllike og vejbred tilsat salt og alun blev anvendt til øjenbadning for at fjerne pletter på hornhinden (Bosnien og Hercegovina).⁷² Et afkog i olie bindes på blodige hævelser efter stød og slag; et omslag med røllike indgik i en kloges sårbehandling.⁷³

Rusland: russiske folkemedicin brugte tilsyneladende oftest de friske blade som hæmostatikum, i 1800-tallet blev planten overalt benyttet som sårlegemiddel, dens saft, et vand- eller spiritusudtræk indtoges for hæmoroïder, næseblødning, den knuste urt skulle hindre der dannedes *dødt kød* (Kaukasus).⁷⁴ Man lagde røllike på sår og steder, hvor maddiker kunne bryde frem;⁷⁵ sår, bylder, brandsår gnides med saften.⁷⁶ For hæmoroïder drikkes et dekokt af røllike og mistelten og knuste røllikeblade pålægges; et dekokt af planten er blodstillende og sårlegende (Ukraine).⁷⁷ Et afkog af lige dele røllike- og hyldeblomster indtages mod eksem, dekokt af to dele røllike-, en del skarntyde og to dele gulerodssaft for cancer.⁷⁸

Skotland: en blodstillende sårsalve tilberedes af blomsterne.⁷⁹

Irland: et dekokt med honning og fiskegalde lægges på syge øjne.⁸⁰

Nordamerika: Rølliken er næppe oprindeligt vildtvoksende i Nordamerika. Arten blev

Rölleka (Achillea millefolium) ur Herbarius Latinus, Paris, c:a 1486.

fundet første gang 1620 eller samme år "Mayflower" ankom med de engelske kolonister (der kan have ført den med som lægeplante). Desuagtet har rølliken en bemærkelsesværdig hyppig og alsidig anvendelse hos indianerne, der rimeligvis mindre skyldes kontakten med europæerne end egne erfaringer. Under den amerikanske borgerkrig 1861–65 opstod navnet *soldier's woundwort* fordi planten ofte blev brugt til sårforbinding.⁸¹

Den lægges på kvæstelser af enhver art,⁸² kogt røllike på sår, plantens saft som liniment eller til badning af sår og udslæt, hermed desinficeres hestesnit- og sadelsår; en indianer i Nevada fik et dybt snitsår, som blev forkert behandlet og ikke ville læges, en halv time efter at en pulp af frisk røllike var pålagt var såret rent og smertefrit.⁸³ Den knuste urt udrørt i vand lægges på brandsår, *then used the medicine is common property* (Zuñi-stammen).⁸⁴ Rølliken skal virke ligesom jod når den vandopblødt bindes på snitsår.⁸⁵ Den friske eller tørrede og pulveriserede urt anbringes på sår og udslæt (Thompson indianerne, British Columbia);⁸⁶ planten lægges på kontusioner

og rheumatiske lemmer (Guisute/Utah),⁸⁷ de knuste blade på hævelser eller sår, kogte blade på hestens seletøjssår (Nevada), et infus til badning af hævelser (Winnebago),⁸⁸ knuste røllikeblade på bylder og brandsår (Bella Coola indianerne/British Columbia),⁸⁹ på brandsår og udslæt et infus af roden (Okanaga-Colville indianerne, British Columbia).⁹⁰ Blackfoot-stammen binder den kogte plante på en bullen finger, de tyggede blade på hævelser, et infus bruges til badning af hævelser, sår og syge øjne;⁹¹ betændte øjne bades med et dekokt af stængler og blade (Kickapoo/Meksiko). Quinault-stammen og Okanagan-Colville bruger hertil en te af roden.⁹² Den tørrede og knuste plante drysses på hævelser, kvæstelser, forstuvninger (Micmac/Nova Scotia),⁹³ tyggede blade på hævelser og sår, blandet med *Lonicera involucrata* på hårde mammæ (Kwakiutl/Brit. Columbia),⁹⁴ et infus af bladene på sår efter pile- eller bøsseskud (Karok/Californien);⁹⁵ de friske blade lægges på eksem og udslæt.⁹⁶ Et dekokt af røllike anvendes til badning af sprukne hænder, filipenser, udslæt etc., betændte øjne, insekt- og slangebids, den pulveriserede plante drysses på udslæt og bladene bindes på bid af edderkopper (Ojibwe)⁹⁷ og på udslæt,⁹⁸ eller man bruger knuste opblødte blade (Coast Salish ind.).⁹⁹ Eksemsår gnides med den grønne plante (Menomini). Aztekerne lagde planten på sår og scabies.¹⁰⁰

Syrien: den knuste rod anvendes som stypetikum og sårmiddel.¹⁰¹

Venezuela: et dekokt drikkes eller bruges som omslag mod filipenser.¹⁰²

Ostindien: et udtræk af blade eller blomster styrker slimhinderne (anført blandt råd for hæmoroïder), de knuste blade bindes på nekroser.¹⁰³

Åndedrætsorganerne, brystet

Om rølliken hedder det i relevant tysk litteratur ofte blot, at den tages for "lungelidelser".¹⁰⁴

Et infus drukket hver morgen i 2–3 dage skal helbrede sygdomme i åndedrætsvejene, bl.a. tuberkulose (Oregon Paiutes indianerne).¹⁰⁵ Slovenere tager et dekokt af planten for lungebetændelse,¹⁰⁶ på Balkan for lungeemfysemer, i Sachsen for lunge-tb. og især den ledsagende hæmoptyse, et infus blev i Holland taget for ”blodhoste”.¹⁰⁷ Om anvendelsen mod blodspytning foreligger der meddelelser fra Danmark (dekokt af røllike og krusemynte i eddike), Schlesien, Holland og Rusland.¹⁰⁸

Mod svindsot, lungesot eller tærting (der menes oftest lunge-tb.) drak man røllikete i Danmark,¹⁰⁹ Norge, Tyskland, Rusland (udtræk af røllike, tusindgylden og bukkeblad),¹¹⁰ hos Blackfoot-indianerne,¹¹¹ i Letland og ved Rhinen den frisk udpressede bladsaft,¹¹² Quinault-stammen et dekokt af rødderne. Man tog te af røllike for ”brystlidelser”¹¹³ hos samer og lapper,¹¹⁴ i Norge, Tyskland, Rusland, Schweiz og Iran,¹¹⁵ på Bornholm en te af røllike, bukkeblad og malurt.¹¹⁶

I plantens hele udbredelsesområde er drukket afkog af den mod forkølelse og hoste, således i Danmark, Sverige og Norge, Island, Tyskland, Schweiz, Irland, Letland, Skotland, Rusland, USA, en række nordamerikanske indianerstammer,¹¹⁷ hos aztekerne – et dekokt af røllike med kirsebærtræets bark: Khlallam-indianerne/Washington,¹¹⁸ røllikete i varm mælk som sveddrivende mod forkølelse: Micmac/Nova Scotia, de tørrede blomster indtages med vand: spansk New Mexico, bladene tygges og saften svælges: Hesquit/Vancouver,¹¹⁹ tyggede røllikeblade og blade af *Lonicera involucrata* lægges på brystet: Kwakiutl/Br. Columbia, roden tygges: indianere i Nevada.

Røllikete blev i Tyskland drukket for luft-rørskatar m.m.,¹²⁰ mod bronkitis i Norge og Tyskland,¹²¹ afkog af blade og blomster til gurgling for halsbetændelse: Tyskland, Østrig, Blackfoot-ind.,¹²² mod åndenød og astma (Lyø, Norge, Sverige, Tyskland, Flandern, Rusland 1700-t.),¹²³ for kighoste i Tyskland.¹²⁴

Urinvejene

Udtræk af blomster eller blade blev taget som urindrivende i Himmerland, Schweiz, Ostindien,¹²⁵ af Blackfoot-indianere for at sygdom skal forsvinde med urinen,¹²⁶ endvidere mod stranguri i Norge fra slutningen af 1400-tallet¹²⁷ og i Niedersachsen,¹²⁸ i Danmark, Friesland og Schlesien for ufrivillig natlig vandladning,¹²⁹ mod blærelidelser (-betændelse, -katar, -sten): Rømø, Norge, Tyskland, Rusland,¹³⁰ indianere i Nevada, for blod i urinen (Danmark og Norge).¹³¹ Teen blev taget for nyrelidelser i Norge, Tyskland, Irland, Rusland,¹³² i Sibirien et dekokt af røllike, gul åkande og *Sedum purpureum*,¹³³ hos indianere i Nevada og Pennsylvania, Callaway i Bolivia¹³⁴ – for nyresten i Danmark og Tyskland,¹³⁵ på Bornholm en te af røllike, bukkeblad og malurt, der også skulle hjælpe for vattersot, røllikete mod vattersot på Island og i Niedersachsen.¹³⁶

Mave- og tarmlidelser

Marcellus Empiricus skrev o. 400 e.Kr. i sin *De medicamentis*, at røllike indtaget med rødvin er et godt middel for kolik, og den skollastiske lærde Albertus Magnus: de knuste blomster drysset i maden fremmer fordøjelsen og fjerner tarmluft.

Folkemedicinen anvender røllike-te mod mave- og tarmlidelser, mavebesvær, -krampe, -katar, som mavestyrkende (Danmark og Norge, Tyskland, Østrig, Rusland, Iran, Alabama (roden kogt med mel og lagt på maven bevirker *movements from the bowels*),¹³⁷ indianere i Kalifornien, Nevada, Canada, Blackfoot, Cowlitz- og Squaxin-ind. (dekokt af roden), Okanagan-Colville (infus af roden), Hesquiat-ind. (bladene tygges og saften svælges).¹³⁸ Mod kolik og flatulens: røllike sat på brændevin (Danmark),¹³⁹¹⁴⁰ Pfalz (også veterinært), Niedersachsen, Hessen (veterinært),¹⁴¹ Kärntner slovenere,¹⁴² Schweiz og Iran,¹⁴³ dekokt af hele planten gives for

kolik, af roden mod tarmluft hos indianere i Nevada.

Te af røllike mod forstoppelse, som afføringsmiddel i Norge, Tyskland, hos slovenner,¹⁴⁴ i Skotland, Rusland (dekokt af røllike og malurt),¹⁴⁵ Alabama (eller roden spises),¹⁴⁶ i Panama,¹⁴⁷ hos Coast Salish indianerne og indianere i Nevada, Blackfoot.¹⁴⁸ Kontradiktorisk blev te af røllike imidlertid også meget brugt mod diarré (Danmark),¹⁴⁹ på Rømø en te af røllike og ingefær,¹⁵⁰ i Slesvig af røllike og malurt¹⁵¹ – endvidere i Norge og Sverige,¹⁵² i sv. Finland et brændevinsudtræk for ”løs mave”,¹⁵³ Island (et vinafkog),¹⁵⁴ Tyskland,¹⁵⁵ Steiermark,¹⁵⁶ Schweiz,¹⁵⁷ Rusland 1700-t.,¹⁵⁸ Caughnawaga-indianerne i Canada (afkog med Rumex),¹⁵⁹ indianerstammer i Washington, Okanagan-Colville (infus af roden),¹⁶⁰ mod blodig diarré (Chehalis-, Skagit-, Swinomish-ind.),¹⁶¹ mod dysenteri i Norge,¹⁶² Italien,¹⁶³ hos slovennerne, i Pennsylvania.¹⁶⁴ Teen blev i Norge drukket mod sure opstød,¹⁶⁵ i Sverige (Västerbotten) og Flandern for halsbrand og opkastning.¹⁶⁶

Lever, galde

Rølliken indgår i flere russiske opskrifter (afkog) til at stimulere galdesekretionen og rense leveren. Et dekokt af røllike er taget for leverlidelser i Danmark,¹⁶⁷ på Island, i Tyskland,¹⁶⁸ af Delaware- og Blackfoot-indianerne,¹⁶⁹ hos Guisute-stammen i Utah for galdelidelser, på Island blev mod gulsot indtaget røllikeblade i varmt vand,¹⁷⁰ i Pfalz og Irland røllikete.¹⁷¹

Dekoktet blev mange steder regnet for blodrensende, således i Danmark, Færøerne, Norge, Tyskland, Schweiz, Frankrig, Irland (for ”svagt blod”), hos Shuswap-indianerne,¹⁷² mod blodmangel og blegсот i Danmark, Færøerne, Sverige og Norge, Lapmarken, Bayern og Friesland, Østrig og Rusland.¹⁷³

Gynækologisk

Allerede Hildegard von Bingen i 1100-tallet kendte rølliken som mensesregulerende droge.¹⁷⁴ Et afkog af den tørrede plante blev alm. benyttet som mensesdrivende (emme-nagogum), herom meldes fra Danmark, Tyskland og Østrig, Rusland, Ostindien,¹⁷⁵ i Tyrol skulle man helst bruge eksemplarer med røde blomster.¹⁷⁶ Men hos os som i Norge og Ungarn (Zips) blev dekoktet også taget som blodstillende ved for voldsom menstruation,¹⁷⁷ i Finland, Tyskland og Rusland skulle det modvirke leukorroe.¹⁷⁸ Andre gynækologiske applikationer: for ”rød blodflod” (sv. Finland),¹⁷⁹ uterusblødninger o.a. livmodersygdomme (Rusland 1800-t.),¹⁸⁰ vaginalblenorroe (Galicien og Bukovina).¹⁸¹ I tysk folkemedicin tjente teen til beroligelse af barselkvinder¹⁸² og for hendes hævede fødder (Bøhmen);¹⁸³ den skulle fremskynde veerne (Rusland)¹⁸⁴ og uddrive placenta (Blackfoot-ind.).¹⁸⁵ Et dekokt af hele planten indtages af indianerkvinder i Nevada og Washington som blodrensende tonikum efter nedkomsten og lægende for livmoderen, Makahkvinder spiser frisk røllike for at komme til at svede under fødselen. – En anvendelse som abortivum kendes fra Tyskland.¹⁸⁶

Gigt, rheumatisme

Rølliken har fra gl. tid været meget brugt imod arthritis og rheumatiske lidelser, oftest taget som te (Danmark, Norge, Tyskland, Italien (dekokt af roden), Skotland,¹⁸⁷ drogen indgik i en balsam for gigt (Island)¹⁸⁸ Quileute-indianerne lægger plantens kogte, tyggede eller knuste blade på rheumatiske lemmer,¹⁸⁹ hos Kwakiutl-ind. bruges de nederste blade plukket før blomstringen til et dampbad mod rheuma.¹⁹⁰

Krampe, lammelse

Drogen tilskrives krampestillende og adstringerende egenskaber,¹⁹¹ i Jylland blev et

afkog af blade og blomster givet for krampe; en klog mand rådede patient med lammelse til at bade sig i dekokt af røllike og humle.¹⁹² Rølliken gav en krampestillende te (Sachsen), i Syrien spises roden.¹⁹³

Nervesystemet

Selv om der i drogen ikke er påvist anodyne stoffer blev den ofte benyttet som anæstetikum (jnf. ovenfor: gig, rheuma); man gned smertende kropssteder med røllike og smør¹⁹⁴ eller lagde omslag med røllikeafkog på dem (Norge),¹⁹⁵ det blev indtaget for smerter i knoglerne (Irland),¹⁹⁶ i hoved og mave (Italien), smerter i krydset (aztekerne), lagt som liniment på smertende muskler (indianere i Nevada). Bladene tygges og saften svælges for indre smerter (Hesquiat-ind./Vancouver)^{197/198}. Friske rødder eller blade af røllike lægges på betændt tå for at lindre smerten, friske blade kogt med salt på forstuvet led og hvad ellers gør ondt, grønne dampede blade på trætte og smertende fødder (Oregon Paiutes indianerne).

En te af røllike, baldrian og ingefær mod depressioner (Sverige, England).¹⁹⁹

Roden nævnes i norrøne lægebøger som middel for tandpine, dels tygget og dels som udræk til mundskylning.²⁰⁰ Et stykke af plantens rod blev anbragt i tanden (Norge, Flandern)²⁰¹ eller man gned den med røllikesaft (1624),²⁰² stak grønne røllikeblade i tanden (Italien) eller et øre (Færøerne).²⁰³ Nordamerikanske indianere tygger bladene eller rødderne, som presses ned i den smertende tand, hvorefter munden skylles med et dekokt af roden.²⁰⁴ I Norge og på Island blev drukket røllikete for tandpine, i Sachsen gav man den til børn med smerter under tandfrembrudet. På råddent tandkød lagdes knust røllike og smør (Tyskland 1300-t.).²⁰⁵ Nordamerikanske indianere behandler ørepine med inddrypning af et infus.²⁰⁶

Røllikete blev hos os, i Tyskland og Belgien drukket for dårlige nerver,²⁰⁷ i ældre russisk folkemedicin som sedativum ved ”hjerterbanken”,²⁰⁸ i Friesland mod besvær med hjertet²⁰⁹ – desuden mod hovedpine (Norge, Irland, slovenere, mange indianerstammer),²¹⁰ for hovedsmerter som skyldes forkølelse (Callawaya/Brasilien)²¹¹ eller syge øjne (Kayata Navajo ind.),²¹² indianere i Quebec indsnuser de tørrede og knuste blade.²¹³ – St. Hildegard (o. 1150) tilrådede te af røllike mod søvnløshed; den er i Frankrig taget som en søvndyssende drik,²¹⁴ ligeså i Italien og Ostindien,²¹⁵ hos slovenerne mod epilepsi.

Diverse te af røllike var sveddrevende²¹⁶ og toges for ”hidsige sygdomme” (Bornholm),²¹⁷ i Rusland og Irland mod feber²¹⁸ som hos adskillige nordamerikanske indianerstammer;²¹⁹ i Østrig (Zillertal) indtages finhakket røllike for ”kold feber” (malaria),²²⁰ spansk New Mexico tørrede og pulveriserede blade af røllike og vejbred i varmt vand;²²¹ dekokt af røllike mod malaria også i Finland, Tyskland, Belgien, Balkan, Italien;²²² det finske røllikenavn *lavantantiheinä* ’tyfusurt’ (medio 1800-t.) tyder på en anvendelse mod denne sygdom.²²³

I Norge vaskede man håret med røllikete for at gøre det langt og smukt. Mod hårraffald bades hovedbunden med dekokt af blomsterne (Menomini- og Forest Potawatomi indianerne),²²⁴ det drikkes i Sverige, Schweiz og Ostindien mod appetitløshed²²⁵ – iøvrigt mod apopleksi, forgiftning,^{226/227} skørbug (Norge),²²⁸ blodstyrning (Hessen),²²⁹ til badning af hævede ben (Schweiz),²³⁰ røde hunde, mæslinger og skarlagensfeber (Siebenb. Sachsen),²³¹ for diabetes (Friesland),²³² polypper eller ”vildt kød” (slovenere), ildebefindende og kvalme (Thompson-, Cheyenne-ind.)²³³ for ikke at blive smittet af fåresyge (Lummi-ind.).²³⁴ Røllikete skal kunne sænke et for højt blodtryk (Sverige).²³⁵ Barselkvinder i Bayern og Pfalz

Rölleka (Achillea millefolium), ur Christian Egenolff, Herbarum, arbum, fruticum, frumentorum ac leguminem, Frankfurt, 1546.

spiste grøn røllike mod svigtende laktation²³⁶ jnf.: når kørerne åd røllike gav de mere mælk (Færøerne).²³⁷

Teen er givet mod indvoldsorm (Færøerne, Pfalz, Rumænien, Sicilien).²³⁸

INDHOLDSTOFFER

Drogens farmakodynamik er stadig uafklaret. Det skyldes navnlig kemisk-tekniske problemer i forbindelse med indholdsstoffernes isolering og deres åbenbart komplekse virkningsmekanisme. Analyser fra det sidste hundredår gav fra fem til ikke færre end 120 kemiske forbindelser.

Et væsentligt kemisk aktivt princip i den aromatisk duftende og bittert smagende droge (herba, flos millefolii) er den i alle plantens dele forekommende æteriske, mørke- til grønligblå olie med stærk kamferagtig lugt. Mængden varierer mellem 0.07 og 0.25 pct. i friske og 0.24–0.5 pct. i tørrede blomster. Olien indeholder bl.a. det antiseptiske cineol (ca. 9–10 pct.), endvidere thujon, borneol, eucalyptol, isovaleariansyre, eugenol, to flavonoider og seskviterpenlaktoner, i bladene vitamin C og K, i blomsterne 32.4 mg C-vitamin pr. 100 gram.²³⁹ I alle overjordiske dele og navnlig blomsterne findes det specifikke glykoalkoloid achillein, desuden betain, betonicin, stachydrin, bitter- og garvestof, aconitsyre, forskellige mineralsalte, inulin, asparagin, sandsynligvis et blåsyreglykosid og et fotosensibiliserende stof.²⁴⁰

Kulbrinten azulen i den æteriske olie udgør (jugoslavisk droge) 5.93–33.75 pct. i blomsterstanden, 7.11–28.35 i bladene og 5.76–16.93 i stænglerne (men intet i nogle eksemplarer).²⁴¹

Det farmakologisk og terapeutisk vigtigste indholdsstof er dog derivatet chamazulen identisk med kamilleblomstens; det frigøres først under vanddampdestillation af et ikke udforsket forstadium. Det er omstridt, hvorvidt chamuzulen modvirker inflammationer.

TERAPI

Drogens ældste terapeutiske anvendelse (bortset fra Dioskurides' og Plinius' noget tvivlsomme oplysninger) er som "blodrendende" i 1500-tallets urtebøger samt mod ind- og udvortes blødninger, kropssmerter og diarré – folkemedicinen har her empirisk udnyttet plantens garvestof. Den ældre skolemedicin gav te af røllike for hæmorrhoidalblødning og menoragi samt til at provokere menstruationen. Afkoget blev også meget brugt for

kronisk bronkitis, astma og som antiperiodikum under klimakteriet.²⁴²

Bohn omtaler (1935) rølliken som et især på blodkarsystemet virkende lægemiddel, der kan stille hæmorrhoidalblødning, uterine blødninger etc.²⁴³ Efter tilstrækkelig langvarig dosering skal drogen have virket klart hæmostyptisk på lunge-, tyktarm-, hæmorrhoidal-, blære- og uterusblødninger.²⁴⁴ Franske læger skal have bekræftet effekten på såvel hæmorrhoidalblødning som metrorragi.²⁴⁵ Keeser konstaterede, at et 10 pct. dekott af herba millefolii såvel in vitro som in vivo fremskynder blodets koagulation hos dyr med en virkningsgrad svarende omtrent til hyrdetaskes (Capsella burspastoris).²⁴⁶ Tritonova afprøvede en alkoholisk ekstrakt af blomster og blade på tre hundrede kvinder med gynækologiske lidelser og subinvolution post partum; blodets koagulation blev forceret med ca. 50 pct., hæmoglobinet forøget med 10 pct., blødningstiden reduceret ca. 46 pct. og leucocyt-tallet steg med 16 pct.²⁴⁷ Sovjetiske læger ordinerer ekstrakt og infus af røllike som hæmostyptikum navnlig ved uterusblødninger der skyldes inflammationer samt mod fibromyomer; præparaterne er ofte kombineret med nældeblade.

Et ungarnsk patentanmeldt lægemiddel er røllikeolie anvendt som salve eller emulsion og som injektion ved behandling af sår og forbrændinger.²⁴⁸ Azulenets antibiotiske effekt blev i kliniske forsøgsrækker skiftevis be- og afkræftet. En ekstrakt af den tørrede og pulveriserede droge havde i et amerikansk forsøg ingen bakteriostatisk effekt,²⁴⁹ mens Freerksen 1951 rapporterer en sådan på *bac. subtilis*, *bac. typhi* og *micrococc. aureus*.²⁵⁰ Muligvis er den tale om mindst tre azulen-stadiers reaktioner på betændte cellevæv.

Drogens stimulerende virkning på kredsløbet kan udnyttes til behandling af angina pectoris. Kroeber erkendte under selvforsøg dens gunstige effekt på sklerotisk alderdomsbesvær.

Chabrot og andre franske læger injicerede hunde med et dekott af 50 g droge og konstaterede efter en halv time en signifikant forøgelse af galdesekretionen.²⁵¹ Lwow ordinerede (1884) røllikete til patienter med fluor albus og opnåede i 34 tilfælde en hurtig og varig helbredelse.²⁵² Drogen skal have vist sig effektiv mod kronisk milthævelse (efter malaria) og kronisk leverhævelse samt i behandlingen af kronisk mavekatar.

Dens krampestillende virkning tilskrives hovedsagelig flavonoiderne, mens Achilleinet motiverer anvendelsen som et fordøjelsesstimulerende remedium. Achillein virker blodstillende og blev i 1800-tallet ofte brugt som erstatning for kinin, særlig i Sydeuropa.²⁵³

Efter nutidige erfaringer i praksis virker te af røllike krampestillende og generelt toniserende, især på kvindens underlivsorganer (bindevæv, muskulatur) hvor spændingen er nært knyttet til nervesystemet (vegetativ dystoni).²⁵⁴ Flos millefolii regnes for moderat effektiv over for kredsløbsforstyrrelser og indre blødninger, nervøse mave- og armsmerter, dyspepsi, anoreksi og børns blæreslaphed; drogen stimulerer sekretionen af mavesaft og således fordøjelsen; den indgår i teer for gigt og rheumatisme. Homøpatien tilbereder af herba millefolii præparater mod blødninger, nyre- og blærekatarr.²⁵⁵

Achillea millefolium hører til menneskehedens ældste og mest benyttede lægeplanter. Den nyder fortsat et vist ry i folkemedicinen, og nutidens analyser og kliniske erfaringer viser, at nogle af indholdsstofferne motiverer de folkemedicinske applikationer.

REFERENCER

- 1 180 269.
- 2 67 1, 195 jnf. 334 93 og 228 19.

Referensnyckeln för 19 artikler om planter återfinns på sidorna 333–342.

- 3 175 184 jnf. 113 223 og 32 112.
4 4 17, 54, 58, 64f., 68.
5 160 266.
6 162 103–05.
7 400 12, 1935–36, 188.
8 223 1, 325.
9 331 2, 125, 129.
10 369 347.
11 171 143 (uden kilde).
12 290 490.
13 228 13f. (1500-t.), sml. *Archiv für Gesch. d. Medizin* 5, 1911, s. 269.
14 175 184.
15 134 285.
16 285 199f.
17 383 37.
18 192 333; 323 104.
19 445 102; 446 tillæg 37; 146 1, 71.
20 195 170f.
21 289 311.
22 352 816.
23 201 nr. 209, 2176, 2313, 2341.
24 232 208f.
25 48 263; 169 3.
26 335 12.
27 469 1935, 46.
28 414 245; 38 173.
29 124 43, 115.
30 203 4, 6.
31 296 12; 305 1837, 122f.; 12 63.
32 216 52.
33 156 2, 95 jnf. 221 197f.
34 156 2, 19f., 22 jnf. 219 6, 1883, 377 (1785).
35 55 1962.
36 128 159.
37 78 1906/23: 3401.
38 279 13462.
39 411 1, 1918, 248.
40 279 12248.
41 156 2, 136f.; 279 12356.
42 234 35.
43 55 1943.
44 305 1837, 122f.
45 221 218.
46 229 198, 254.
47 238 31.
48 103 21, 1900, 134 (Joachimstal).
49 139 21.
50 290 95; 267 9, 1909, 196; 360 300; 282 39f.; 28 165.
51 104.
52 298 133; 306 355.
53 360 300.
54 246 619.
55 89 11, 1910, 106; 54 89.
56 267 9, 1909, 196.
57 58 182.
58 356 6, 1884, 96.
59 125 122, 148 (Steiermark).
60 453 59 (m. litt.henvisn.).
61 185a 76; 57 133.
62 66 280, 293 (Flandern 1891).
63 281 1933, 12.
64 30 253.
65 237 116.
66 322 803f.
67 250 67 og 218 175, 178, 180 (Estland 1829, 1858).
68 177 4, 1894, 209f. (Letland 1894).
69 165 17, 1936, 34.
70 380 38.
71 207 2, 1880, 251 (Abruzzerne).
72 448 2, 1894, 430.
73 453 354, 356 (litt.henvisn.).
74 177 1, 1889, 142 (litt.henvisn.).
75 218 175, 178, 180.
76 462 73, 1911, 164.
77 189 2, 139, 367, 373.
78 215 40, 150.
79 140 864; 108 28.

- 80 425 18, 1972, 74f.
81 98 36, 1982, 205.
82 5 n.s. II, 1909, 32.
83 417 19–21, 66, 113, sml. 207 5, 1982, 308f.
(Makan-, Yuki-, Klallum ind. m.fl.).
84 386 42.
85 101 80.
86 402 460; 423 74 (infus af roden).
87 262 350, 360; 207 5, 1982, 308f.
88 57 33 *ann. rep.* 1911–12, 1919, s. 174.
89 397 6, 1973, 201.
90 423 74.
91 166 74f., 87; 98 24, 1970, 320.
92 147 49; 423 74.
93 5 24, 1922, 25f.
94 98 27, 1973, 278.
95 13, 13.6, 1952, 390.
96 III 50.
97 371 362.
98 374 28f.
99 98 25, 1971, 80.
100 107 3, 1974–75, 255.
101 94 46.
102 321 13, 1975, 100.
103 211 153, 160, 299.
104 189 1, 377; 354 12; 182 90; 145 132; 285 46; 91 94;
284 2, 75 (også plantens saft).
105 254 118f.
106 269 116; 40 1931, 48; 28 142f.
107 9 222.
108 156 1, 206; 221 108; 267 9, 1909, 196; 380 1, 66; 201
2133; 177 1, 1889, 142f.
109 424 167; 55 1950.
110 146 1, 71; 224 257; 324 33; 331 2, 97; 188 93; 163 65,
131; 267 9, 1909, 196; 79 9, 1942, 212 (1888).
111 98 24, 1970, 320; 200 82.
112 177 4, 1894, 184f.; 459 11, 1914, 169.
113 235 15.
114 358 2, 18; 383 37.
115 398 69; 195 170f.; 334 92; 446 400, 440; 331 4, 47;
444 221f.; 306 355; 177 1, 1889, 142f.; 340 1; 320 5,
1958, 378.
116 59 upag.
117 279 12077, 13473, 15149; 414 186f.; 195 170f.; 331
2, 85; 334 92; 201 2221, 2254; 28 180; 163 48; 91 94;
164 82; 170 117; 284 2, 88; 285 46; 40 1931, 35; 356
6, 1884, 96; 459 11, 1914, 169 (også bladsaften);
66 139, 155; 227 1, 54; 177 4, 1894, 184f.; 425 18,
1972, 74f.; 108 28; 218 135, 126f.; 151 152 (m. litt.
henvisn.); 6 97, 1925, 159; 254 118f.; 378 10; 207 5,
1982, 308f.; 423 74.
118 147 39, 49.
119 422 61.
120 229 244; 170 117; 91 94.
121 195 170f.; 134 286.
122 28 184; 258 147 (r. m. petroleum); 403 27, 1930,
104; 125 70; 166 69f.
123 129 1939, 43; 195 170f.; 414 186f.; 28 143; 66 139,
155; 177 1, 1889, 142f.
124 290 199; 134 286.
125 279 18537; 430 7; 211 153 (blandt råd for hæmor-
roider).
126 166 69f.
127 195 170f.; 331 136; 235 113; 332 40.
128 170 117.
129 55 1958; 267 9, 1909, 196.
130 279 12951 (siddebåd); 334 92 (dampbåd med
r.te); 331 2, 139; 134 286; 28 143; 403 27, 1930, 104;
274 1, 11.
131 156 1, 201, 205; 221 108.
132 360 300; 195 170f.; 91 94; 28 143; 119 5, 1887, 13;
274 1, 11.
133 291 13.
134 401 29; 417 20f., 66 (dekokt af roden); 207 5,
1982, 308f.; 311 254.
135 233 96; 360 300.
136 201 2302, 2383; 170 117.
137 182 109; 360 300f., 250; 28 143; 267 9, 1909, 196;
91 94; 257 247 (veterinært); 267 37, 1938, 380; 403
27, 1930, 104; 125 115; 193 25f.; 453 40 (Kärntner
slovenner); 462 73, 1911, 164; 53 39, 74.

- 138 73 7-3, 1902, 391; 8 12, 1878, 651; 417 19-21, 66, 113; 147 39, 49; 345 64; 98 24, 1970, 320; 166 65; 200 82.
- 139 156 I, 46.
- 140 444 221f.
- 141 28 189.
- 142 453 40.
- 143 227 I, 54; 320 5, 1958, 378.
- 144 195 170f.; 331 2, 63; 265 231; 134 286; 193 25f.; 267 9, 1909, 196; 269 26; 143 195, 202, 227; 107 28.
- 145 215 169, 178, 187.
- 146 53 39, 74.
- 147 95 I.
- 148 98 24, 1970, 320.
- 149 156 I, 96; 279 12077; 388 195; 365 151; 55 1948.
- 150 224 340.
- 151 279 16683.
- 152 414 172 (Småland); 466 122f. (Västerbotten).
- 153 124 474.
- 154 352 185f.
- 155 229 185f.; 49 93; 444 221 (kun veterinært).
- 156 125 70.
- 157 227 I, 54.
- 158 177 I, 1889, 142f.
- 159 345 64.
- 160 423 74.
- 161 207 5, 1982, 308f.
- 162 446 440.
- 163 19 4, 1885, 133 (Abruzzerne).
- 164 51 171; 242 204.
- 165 195 170f.; 331 2, 63.
- 166 466 122f.; 66 184.
- 167 348 249.
- 168 284 2, 83; 91 94.
- 169 401 29; 166 65.
- 170 201 2221, 2254.
- 171 163 62; 425 18, 1972, 75.
- 172 232 208f.; 331 2, 108; 356 5, 1882-83, 156; 246 619; 265 231; 182 138; 28 143, 185; 430 7; 338 26, 1886, 259; 425 18, 1972, 72; 397 8, 1975, 58; 207 5, 1982, 308f.
- 173 410 273; 279 12206 (N.Jylland); 329 48; 414 239; 466 122f. (Västerbotten); 120 19, 1932, 180; 229 149; 177 I, 1889, 142f.
- 174 310 2, 1954, 87.
- 175 279 10481 (Vorgod); 229 149; 189 377; 134 286; 267 9, 1909, 196; 164 93; 99 26; 177 I, 1889, 142f.; 274 I, II; 211 277-79, sml. 278 I, 20.
- 176 355 7.
- 177 219 6, 1883, 375 (1785) og 221 283; 195 170f.
- 178 149 117, 229 149; 134 300; 215 124; 177 I, 1889, 142f.
- 179 124 498.
- 180 218 126f., 135; 177 I, 1889, 274.
- 181 334 II, 186I, 154.
- 182 290 490.
- 183 354 12.
- 184 218 126f., 735.
- 185 166 60.
- 186 240 224 (Bayern, Thüringen, Schleswig).
- 187 78 1906/23; 3309; 154 12022; 55 1948; 146 I, 71; 195 170f.; 331 125; 446 440; 267 9, 1909, 196; 182 141; 58 185; 170 117; 256 269; 22 II, 1954, 6 II; 108 28.
- 188 201 2207.
- 189 147 499; 69 17, 1934, 14.
- 190 98 27, 1973, 278.
- 191 187 773f.; 211 264.
- 192 156 I, 215 og 2, 138.
- 193 94 46; 57 33 *ann. rep.* 1926-27, 267.
- 194 156 I, 201.
- 195 324 24 (Romerike).
- 196 425 18, 1972, 72.
- 197 22 II, 1954, 6, 9, 13 (Valle d'Ossola).
- 198 422 61.
- 199 330 147f. (Norrlund).
- 200 333 4, 30; 235 123; 228 373, sml. 12 63 (1856).
- 201 334 92; 66 160.
- 202 45 81.
- 203 329 104.

- 204 344 25; 372 48; 374 29; 207 5, 1982, 308f. (Kootenai ind.).
- 205 121 131.
- 206 417 20f., 66; 57 33 *ann. rep.* 1911–12, 1919, s. 134; 6 96, 1924, 488.
- 207 156 1, 215; 55 1948; 18 40.2, 1923, 355; 267 9, 1909, 196; 91 94.
- 208 274 1, II.
- 209 91 94.
- 210 195 170f.; 425 18, 1972, 74f.; 98 24, 1970, 320; 269 26, 143, 195, 202, 227; 262 350; 57 44 *ann. rep.* 1926–27, 1928, s. 286; 345 118; 417 20f., 66; 73 7.3, 1902, 391; 207 5, 1982, 308; 423 74.
- 211 311 254.
- 212 455 44.
- 213 43 240.
- 214 56 16, 1954, 573 (Île-de-France).
- 215 22 11, 1954, 611; 211 153, 160, 299.
- 216 324 42; 28 143; 284 2, 75; 139 27.
- 217 79 9, 1942, 27.
- 218 177 1, 1889, 142f.; 425 18, 1972, 75.
- 219 455 44; 379 28f.; 345 103; 417 20f., 66; 314 315; 207 5, 1982, 303 (Litt.henvisn.).
- 220 193 21.
- 221 373 139.
- 222 124 447; 229 261; 290 258; 448 2, 1894, 430; 19 4, 1885, 133.
- 223 Suhonen, Pentti, 1936, *Suomalaiset kasvinimet*, Helsingfors, s. 20.
- 224 374 29; 372 48, jnf. 140 864.
- 225 330 149 (Norrlund); 227 1, 54; 211 312.
- 226 78 1906/23; 2419; 201 2165.
- 227 414 237; 38 53.
- 228 334 92.
- 229 246 619.
- 230 28 166.
- 231 18 40.2, 1923, 353.
- 232 429 1.
- 233 402 460; 6 97, 1925, 159.
- 234 147 49.
- 235 330 122f.
- 236 189 1, 37; 49 163; 444 221.
- 237 232 209.
- 238 329 66; 444 222; 435 32, 1969, 141f.; 308 256.
- 239 184 86.
- 240 134 284f.; 274 1, 1960, 11f. (litt.henvisn.) jnf. 62 127 og 63 3f.; 467 239.
- 241 23 Lieferung 17 (1958) 19; 134 284f. (0.02–0.2 pct. i blomsterne).
- 242 360 300.
- 243 46 79.
- 244 Jnf. 134 421ff.
- 245 223 325f.
- 246 90 1939, 375.
- 247 274 11f.
- 248 60 1953, 8931.
- 249 417 19f., 113.
- 250 461 132, 1951, 417ff.
- 251 71 108, 1931, 100ff.
- 252 177 1, 1889, 143.
- 253 98 36, 1982, 213f., 216; 387 5.
- 254 443 55f.
- 255 380 38; 257 241; 134 286; 274 2, 45f.; 450 26, 60f.